

Є. П. Юренко

Внесок водневих зв'язків СН· · · О у стабілізацію пар основ ДНК. Квантово-хімічне дослідження

(Представлено членом-кореспондентом НАН України Д. М. Говоруном)

Завдяки геометричному, спектрально-коливальному та електронно-топологічному аналізу пар основ за участю канонічних і рідкісних таутомерів на рівнях теорії MP2/6-31G(d,p) й DFT B3LYP/6-31G(d,p) було встановлено, що контакти СН· · · О у парях є водневими зв'язками, їхня енергія становить близько 1 ккал/моль.

Водневі (Н) зв'язки між комплементарними основами у ДНК значною мірою визначають її просторову будову [1]. Всі ключові процеси, що відбуваються за участі ДНК, супроводжуються розривом старих та утворенням нових Н-зв'язків [2]. Вважається, що пара GC охоплена трьома Н-зв'язками, а АТ — двома. Проте ще в 1966 р. Ф. Крик (F. Crick) наголошував [3], що відсутність третього зв'язку в парі АТ може бути потенційним джерелом структурно-динамічної нестійкості останньої. Питання наявності СН· · · О зв'язку у вотсон-криківських та хугстинівських парах вперше порушується в роботі [4], де йому приписується важлива стабілізуюча роль. Є. Старіков (E. Starikov) та Т. Штайнер (T. Steiner) [5] перевірили цю гіпотезу за допомогою квантово-хімічних розрахунків на експериментальній кристалічній геометрії аденілил-3'-5'-уридину. В результаті виявилось, що за наявності контакту електронна енергія взаємодії між компонентами пари АУ зростає, тобто він дійсно є стабілізуючим.

Зауважимо, що навіть така невелика енергія зв'язку може викликати ефект “останньої краплі”, тобто він може бути вирішальним при взаємодії ДНК з білками [6]. Що ж стосується самої природи контакту, то домінуючою його складовою є електростатичне притягання між групою $C2^{\delta+}-H^{\delta+}$ та негативним кінцем диполя $O2^{\delta-} = C^{\delta+}$ [5]. Згодом за допомогою бейдерівського топологічного аналізу електронної густини вперше було виявлено критичну точку (3, -1) та градієнтний шлях між атомами Н₂ й О₂ у парі АТ [7]. П. Хобзою (P. Hobza) з співавторами [8] було досліджено електронну природу взаємодії C₂H· · · О₂ у парі АУ. Ними виявлено, що електронна густина незв'язуючої орбіталі σ^* , що відповідає зв'язку C₂-Н₂, при утворенні пари не змінюється. Отже, всі вищезгадані дані не заперечують можливість утворення неklasичного (blue-shifting [9]) СН· · · О зв'язку у вотсон-криківських парах АТ й АУ, проте питання про його існування досі залишається відкритим, оскільки до цього часу достеменно не встановлено, чи задовольняє взаємодія C₂H· · · О₂ квантово-механічним критеріям Коха і Попельє [10].

У даному повідомленні описано проведений автором геометричний, спектрально-коливальний та електронно-топологічний аналіз Н-зв'язків у п'яти парах за участі канонічних та рідкісних таутомерів. Останні, згідно з класичною таутомерною гіпотезою Вотсона-Крика (Watson-Crick, 1953), можуть бути потенційним джерелом точкових мутацій в ДНК.

Спільним для всіх досліджуваних пар є наявність контакту СН· · · О [11], природа якого представляє науковий інтерес.

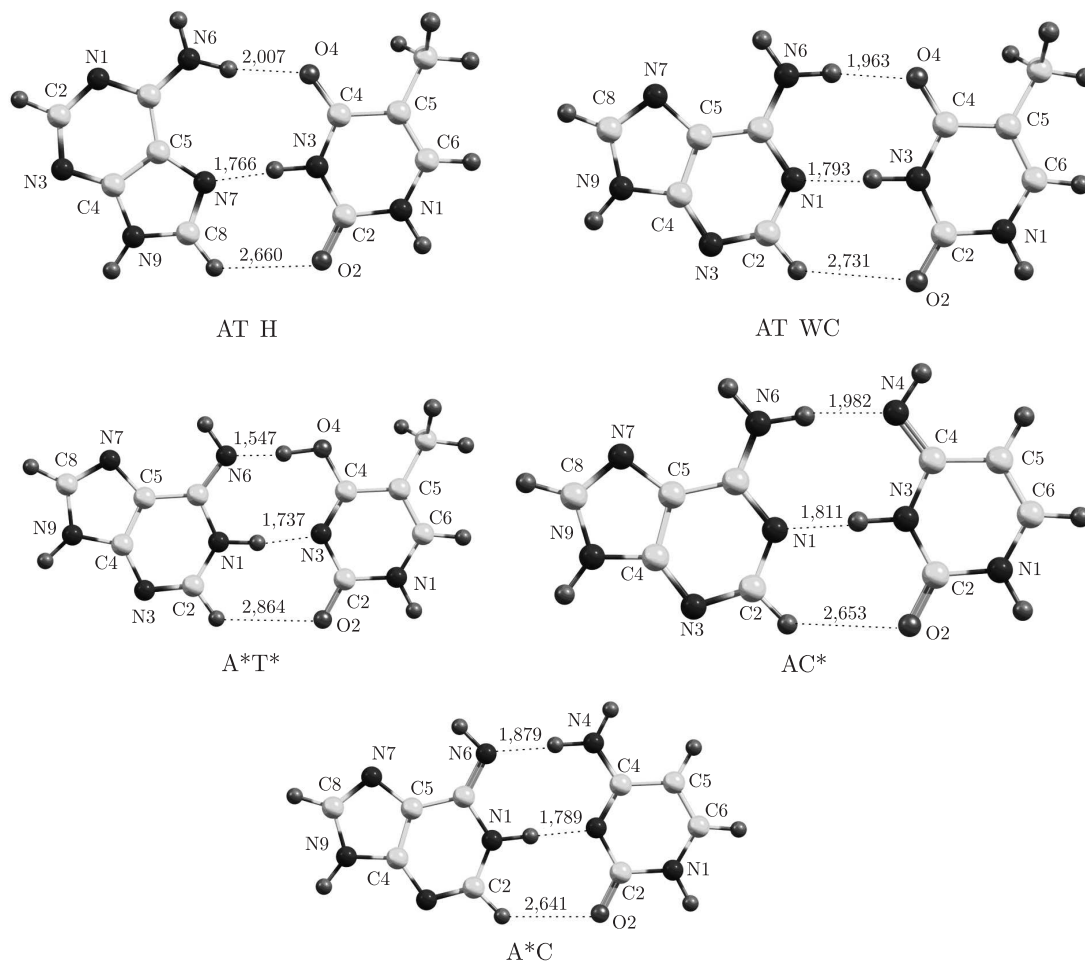

Рис. 1. Геометрії пар нуклеотидних основ, які оптимізовані на рівні теорії MP2/6-31G(d,p). Пунктирними лініями позначено Н-зв'язки. Їхні довжини (між воднем та атомом-акцептором) наведено в Å

Матеріали та методи досліджень. За об'єкти дослідження брали п'ять воднево-зв'язаних пар (рис. 1) за участі канонічних та рідкісних таутомерів, а саме: вотсон-кріківська пара АТ (надалі позначатиметься як АТ WC), хугстинівська пара АТ (Hoogsteen) [12], а також пари А*T*, А*С та АС* (зірочка позначає рідкісний іміно- або енольний таутомер). Геометрії пар отримано на рівні теорії MP2 (теорія Мелера–Плесета другого порядку) — з використанням стандартного набору базисних функцій 6-31G(d,p).

Відносні електронні, вільні енергії Гіббса та енергії взаємодії у комплексах визначали на рівні теорії MP2/6-31G(d,p) (останні — з урахуванням так званої BSSE-поправки на похибку суперпозиції базисного набору функцій, оціненої, згідно з методом Войза–Бернарді).

Н-зв'язки ідентифікували топологічним аналізом електронної густини, який ґрунтується на квантовій теорії атомів у молекулах (QTAIM) [13]. Наявність критичної точки (3, -1) і градієнтного шляху електронної густини вважали необхідними умовами існування Н-зв'язку. Крім того, всі Н-зв'язки були протестовані за так званими двомолекулярними критеріями Коха та Попельє [10], які оперують змінами атомних характеристик водню при утворенні Н-зв'язку в порівнянні з вільним мономером (збільшення позитивного заряду Δq , зменшення дипольної поляризації ΔM та атомного об'єму ΔV , енергетична дестабілізація ΔE , а та-

кож взаємне проникання водню та атома-акцептора $\Delta r_{\text{H}} + \Delta r_{\text{A}}$, де $\Delta r_{\text{H}} > 0$ та $\Delta r_{\text{A}} > 0$ — зміна атомних радіусів водню та акцептора відповідно).

Хвильові функції обчислювали на тому ж рівні теорії, що й оптимізували геометрію, з використанням програмного пакета “Gaussian 03” для платформи Win32. Аналіз топології електронної густини проводили за допомогою програмного пакета AIMall.

Міцність $\text{OH} \cdots \text{O}$ та $\text{NH} \cdots \text{O}$ водневих зв’язків у комплексах оцінювали за комплексним показником Грабовського Δ_{com} [14], який оперує геометричними та топологічними параметрами валентного зв’язку X–H (зокрема, у нашому випадку $X = \text{O}, \text{N}$):

$$\Delta_{\text{com}} = \left\{ \left[\frac{r_{\text{X-H}} - r_{\text{X-H}}^0}{r_{\text{X-H}}^0} \right]^2 + \left[\frac{\rho_{\text{X-H}}^0 - \rho_{\text{X-H}}}{\rho_{\text{X-H}}^0} \right]^2 + \left[\frac{\nabla^2 \rho_{\text{X-H}} - \nabla^2 \rho_{\text{X-H}}^0}{\nabla^2 \rho_{\text{X-H}}^0} \right]^2 \right\}^{1/2}, \quad (1)$$

де $r_{\text{X-H}}$, $\rho_{\text{X-H}}$ та $\nabla^2 \rho_{\text{X-H}}$ — параметри валентного зв’язку, який є донором протона при Н-зв’язуванні (довжина зв’язку X–H, електронна густина в критичній точці (3, –1) зв’язку та Лапласіан електронної густини відповідно), а $r_{\text{X-H}}^0$, $\rho_{\text{X-H}}^0$, $\nabla^2 \rho_{\text{X-H}}^0$ — ці самі параметри для незбуреного зв’язку X–H у вільному мономері.

Значення енергії класичних ($\text{OH} \cdots \text{O}$ та $\text{OH} \cdots \text{N}$) Н-зв’язків оцінювалися двома методами — на основі спектральних та електронно-топологічних характеристик. Перший метод ґрунтується на використанні емпіричної формули Йогансена:

$$-\Delta H_{\text{freq}} = 0,33(\Delta\nu - 40)^{1/2}, \quad (2)$$

де ΔH — енергія Н-зв’язку, ккал/моль; $\Delta\nu$ — зсув частоти, cm^{-1} валентного коливання $\nu(\text{OH})$ або $\nu(\text{NH})$ у червону область при наявності Н-зв’язку. Для порівняння також використовували іншу формулу Йогансена:

$$-\Delta H_{\text{intens}} = 2,92 \left(\frac{I}{I_0} \right)^{1/2}, \quad (3)$$

де I_0 — інтегральна інтенсивність моди незбуреного валентного коливання (за відсутності Н-зв’язку); I — аналогічна інтенсивність для Н-зв’язаної OH- або NH-групи.

Інший метод (Еспінози–Молінса–Леконта, далі — ЕМЛ) дозволив нам оцінити енергію Н-зв’язку на основі розподілу електронної густини в його критичній точці (3, –1) за формулою:

$$E_{\text{НВ}} = 0,5V(r) \quad (4)$$

(тут $V(r)$ — значення локальної потенціальної енергії у критичній точці).

Результати та їх обговорення. Оптимізовані пари основ на рівні MP2/6-31G(d,p) зображено на рис. 1. Їхні енергетичні характеристики наведені в табл. 1. Привертає увагу факт, що пара АТ(Н) є енергетично вигіднішою (має менше значення вільної енергії ΔG за нормальних умов), ніж вотсон-криківська АТ. Можливо, саме тому пара АТ(Н) була експериментально виявлена найпершою [12] у кристалічному стані за допомогою рентгеноструктурного аналізу. Найменш стабільною серед АТ-пар є рідкіснотаутомерна пара А*Т*, яка утворюється в результаті взаємного перенесення двох протонів. Що стосується пар АС, то АС* стабілізується краще, ніж А*С. Цікаво, що у всіх випадках, за винятком пари А*С, сумарна ентальпія Н-зв’язків у парі, знайдена за методом ЕМЛ (див. табл. 1), перевищує

Таблиця 1. Енергетичні, геометричні та електронно-топологічні характеристики пар нуклеотидних основ та внутрішньомолекулярних взаємодій, що їх стабілізують, отримані на рівні теорії MP2/6-31G(d,p)

Пара основ	ΔG	E_{BSSE}	BSSE	D	Н-зв'яз-зок	$d_{A...B}$	$d_{H...B}$	$\angle AH...B^*$	Δd_{AH}^{**}	$\Delta_{H...B}^{***}$	ρ	$\Delta\rho$	$100^*\varepsilon$	E	Δ_{com}	$\frac{\sum_{i=1}^3 E_i}{E_{BSSE}}$
AT H	0,00	-12,83	5,72	5,92	N6H...O4	3,009	2,007	169,3	0,007	0,71	0,022	0,063	1,42	5,45	0,045	1,3305
					N3H...N7	2,803	1,766	173,9	0,029	0,98	0,045	0,109	4,66	10,29	0,150	
					C8H...O2	3,458	2,660	121,0	0,0002	0,06	0,007	0,025	12,01	1,33	0,035	
AT WC	0,62	-12,05	5,78	2,07	N6H...O4	2,976	1,963	173,9	0,010	0,76	0,025	0,070	1,88	6,08	0,057	1,3983
					N3H...N1	2,837	1,793	178,7	0,032	0,96	0,043	0,100	5,03	9,65	0,171	
					C2H...O2	3,571	2,731	134,0	0,0003	-0,01	0,006	0,021	6,36	1,12	0,031	
A*T*	14,01	-22,47	6,54	1,82	O4H...N6	2,598	1,547	175,1	0,081	1,20	0,076	0,092	4,12	22,30	0,478	1,5412
					N1H...N3	2,773	1,737	170,8	0,032	1,01	0,049	0,113	4,95	11,54	0,192	
					C2H...O2	3,609	2,864	126,0	-0,0004	-0,14	0,004	0,017	19,39	0,79	0,053	
AC*	0,00	-12,63	5,59	3,36	N6H...N4	3,000	1,982	173,1	0,016	0,77	0,028	0,070	5,78	6,03	0,092	1,3120
					N3H...N1	2,852	1,811	177,5	0,030	0,94	0,041	0,097	5,14	9,16	0,163	
					C2H...O2	3,504	2,653	134,9	0,0002	0,10	0,007	0,024	4,99	1,38	0,034	
A*C	4,74	-19,60	5,81	4,67	N4H...N6	2,910	1,879	175,7	0,027	0,87	0,035	0,085	5,78	7,51	0,142	0,9571
					N1H...N3	2,828	1,789	179,1	0,028	0,96	0,043	0,103	5,48	9,83	0,159	
					C2H...O2	3,474	2,641	133,2	0,0000	0,08	0,007	0,025	6,04	1,42	0,035	

Примітка. ΔG — відносна вільна енергія Гіббса пари за нормальних умов, ккал/моль; E_{BSSE} — енергія взаємодії між основами в парі з урахуванням похибки суперпозиції базисного набору (BSSE); BSSE — похибка суперпозиції базисного набору; D — дипольні моменти (дебай); d — відстань між атомами донором (A) та акцептором (B) Н-зв'язку, Å; відстань між атомами Н і В, Å; * — кут Н-зв'язку, град; ** — подовження хімічного зв'язку АН при Н-зв'язуванні, Å; *** — різниця між сумою ван-дер-ваальсівських радіусів Бонді водню й атома акцептора та відстанню між ними, Å; ρ — значення електронної густини в критичній точці (3, -1), а. о.; $\Delta\rho$ — значення Лапласіану електронної густини в критичній точці (3, -1), а. о.; ε — еліптичність Н-зв'язку; E — енергія Н-зв'язку, розрахована методом ЕМЛ; Δ_{com} — комплексний показник міцності Н-зв'язку Грабовського. Відношення сумарної енергії всіх Н-зв'язків у парі до енергії стабілізації пари.

енергію стабілізації пари. Це наштовхує на думку, що метод ЕМЛ дозволяє встановити насамперед верхню межу енергії для конкретного Н-зв'язку без врахування поправки на обмінне відштовхування електронних оболонок.

Аналіз класичних ОН...О та ОН...N Н-зв'язків дозволяє констатувати, що вони задовольняють усім геометричним критеріям Н-зв'язування (дані на рівні MP2): кути $\angle \text{АН}\cdots\text{В}$ лежать в діапазоні від $170,8^\circ$ до $179,1^\circ$; відстані між воднем та атомом-акцептором дорівнюють 0,1547–0,2007 нм, що значно менше, ніж сума ван-дер-ваальсівських радіусів Бонді (0,272 нм для Н й О та 0,275 нм для N й О); довжини хімічних зв'язків АН подовжуються у межах 0,0007–0,0081 нм. Бейдерівський топологічний аналіз електронної густини засвідчив, що діапазони значень електронної густини ρ (0,004–0,076 а.о.) та Лапласіану електронної густини $\Delta\rho$ (0,017–0,113 а.о.) у критичній точці (3, –1) також знаходяться в межах, встановлених раніше У. Кохом (U. Koch) та П. Попельє (P. Popelier) [10]. Малі значення еліптичностей $100*\epsilon$ (див. табл. 1) вказують на стійкість цих взаємодій. При цьому енергії класичних Н-зв'язків, які оцінені за методом ЕМЛ, лежать у діапазоні від 5,45 до 22,30 ккал/моль і задовільно корелюють з показником Грабовського Δ_{com} (коефіцієнт кореляції становить 0,95). Це є підтвердженням тому, що комплексна величина Δ_{com} — адекватна характеристика міцності класичних Н-зв'язків.

Також на рівні B3LYP/6-31G(d,p) досліджено спектрально-коливальні характеристики міжмолекулярних Н-зв'язків у парах основ (табл. 2). Насамперед слід відзначити, що

Таблиця 2. Спектрально-коливальні характеристики Н-зв'язків у парах нуклеотидних основ (за участі канонічних та рідкісних таутомерів) отримані на рівні теорії B3LYP/6-31G(d,p)

Пара основ	Н-зв'язок	$\Delta\nu_{\text{str}}$	$I_{\text{str}}/I_{0\text{str}}$	$\nu_{\text{op}}/\nu_{0\text{op}}$	$I_{\text{op}}/I_{\text{op}0}$	ΔH_{freq}	ΔH_{intens}	$\frac{\sum_{i=1}^3 \Delta H_{\text{freq}}^i}{E_{\text{BSSE}}}$
AT H	N6H...O4	210	13,1	1,5	0,3	4,30	10,57	0,94
	N3H...N7	592	34,8	1,5	1,0	7,75	17,23	
	C8H...O2	–10	3,6	1,03	2,7	—	5,77	
AT WC	N6H...O4	258	14,4	1,5	8,0	4,87	11,08	1,05
	N3H...N1	638	37,8	1,5	0,9	8,07	17,95	
	C2H...O2	–13	0,14	1,03	5,6	—	—	
A*T*	O4H...N6	1876	4,1	2,0	6,1	14,14	5,91	0,95
	N1H...N3	766	45,7	1,5	0,6	8,89	19,74	
	C2H...O2	–16	0,04	1,04	11,7	—	—	
AC*	N6H...N4	403	24,8	1,5	31,7	6,29	14,5	1,09
	N3H...N1	617	32,0	1,5	0,7	7,93	16,52	
	C2H...O2	–12	0,13	1,03	1,2	—	—	
A*C	N4H...N6	619	38,10	1,7	8,1	7,94	18,02	0,76
	N1H...N3	554	37,4	1,6	3,0	7,48	17,86	
	C2H...O2	–11	0,32	1,07	2,4	—	—	

Примітка. $\Delta\nu_{\text{str}}$ — зсув частоти валентного коливання $\nu(\text{OH})$, $\nu(\text{NH})$ або $\nu(\text{CH})$ відносно мономера, см^{-1} . За мономери брали вільні нуклеотидні основи з планарними аміногрупами, що оптимізовані на рівні теорії DFT B3LYP/6-31G(d,p); $I_{\text{str}}/I_{0\text{str}}$ — відношення інтенсивностей характеристичного валентного коливання за наявності та відсутності Н-зв'язку; $\nu_{\text{op}}/\nu_{0\text{op}}$ — відношення частот неполюційного характеристичного коливання ОН-, NH- або СН-групи; $I_{\text{op}}/I_{\text{op}0}$ — відношення інтенсивностей неполюційного коливання; ΔH_{freq} та ΔH_{intens} — ентальпії Н-зв'язків за Йогансеном, встановлені на основі зсувів частот та відношень інтенсив-

ностей валентних коливань відповідно. $\frac{\sum_{i=1}^3 \Delta H_{\text{freq}}^i}{E_{\text{BSSE}}}$ — співвідношення між сумарними енергіями Н-зв'язків та взаємодії основ у парі. Всі частоти коливань множились на масштабний множник 0,9608.

у випадку класичних Н-зв'язків $\text{OH}\cdots\text{O}$ й $\text{OH}\cdots\text{N}$ частоти характеристичних валентних коливань $\nu(\text{OH})$ й $\nu(\text{NH})$ зсуваються в червону область, а інтенсивності відчутно зростають в порівнянні з вільними основами. Оцінка енергій зв'язків $\text{OH}\cdots\text{O}$ та $\text{OH}\cdots\text{N}$ за двома емпіричними формулами Йогансена (2) й (3) продемонструвала, що лише перша з них, яка оперує зсувом частоти, дає достовірні результати. В усіх випадках, крім пари A^*C , співвідношення між сумарною ентальпією Йогансена всіх Н-зв'язків у парі та електронною енергією стабілізації пари близьке до одиниці. У парі A^*C , крім Н-зв'язків, велика роль, очевидно, належить віддаленим ван-дер-ваальсівським взаємодіям, зокрема лондонівській дисперсії. Цікаво, що частоти неплщинних (out-of-plane) коливань зростають при Н-зв'язуванні як у випадку традиційних, так і некласичних зв'язків. Спостереження за співвідношенням інтенсивностей неплщинних мод I_{op}/I_{op0} не дозволяє, на відміну від валентних коливань, достеменно стверджувати про існування якоїсь стійкої закономірності.

Аналіз усіх Н-зв'язків у парах основ з канонічними та рідкісними таутомерами за додатковими "двомолекулярними" критеріями Коха та Попельє засвідчив, що класичні Н-зв'язки задовольняють необхідним вимогам.

Деяко інша ситуація складається з нетрадиційними Н-зв'язками $\text{CH}\cdots\text{O}$. Як видно з табл. 1, геометричні критерії не дають можливості однозначно підтвердити їхнє існування. Так, кути $\angle\text{АН}\cdots\text{В}$ лежать у діапазоні значень від $121,0^\circ$ до $134,9^\circ$, відстані між воднем та ймовірним акцептором Н-зв'язування наближаються до суми ван-дер-ваальсівських радіусів Бонді і в деяких випадках навіть її перевищують (параметр $\Delta_{\text{H}\cdots\text{В}}$ див. у табл. 1), довжини хімічних зв'язків потенційних груп-донорів CH майже не змінюються. Не проливає світло на проблему і спектрально-коливальний аналіз (див. табл. 2): частоти валентних коливань незначно (на $10\text{--}16\text{ см}^{-1}$) зміщуються в синю область, а інтенсивності спадають (за винятком зв'язку $\text{C}_8\text{H}\cdots\text{O}_2$ у парі AT H). При цьому значення частот неплщинних мод збільшуються, як і для класичних зв'язків.

Отже, в даній ситуації бейдерівський топологічний аналіз електронної густини видається майже безальтернативним підходом. Дослідження хвильових функцій на рівнях теорії MP2 та DFT B3LYP дозволило встановити в усіх без винятку парах наявність критичної точки $(3, -1)$ між воднем та потенційним атомом-акцептором Н-зв'язку. В принципі, вже це є необхідною та достатньою умовою наявності зв'язку (взаємодії), характерного для систем із закритими електронними оболонками (closed-shell interactions). Проте чи можна його вважати водневим? Спираючись на метод ЕМЛ, нами проведено оцінку енергій цих взаємодій в парах (див. табл. 1): вони змінюються від $0,79$ ккал/моль у парі A^*T^* до $1,33$ ккал/моль у парі AT H і, таким чином, перевищують значення kT ($0,62$ ккал/моль) за нормальних умов. Тестування взаємодій $\text{CH}\cdots\text{O}$ за двомолекулярними критеріями Коха та Попельє остаточно підтвердило, що всі вони є Н-зв'язками, оскільки задовольняють основній умові, яка передбачає взаємну проникність атомів водню та акцептора (тобто збільшення їх атомних радіусів). Інші фізичні характеристики атомів водню ($q(\text{H})$, $M(\text{H})$, $V(\text{H})$, $E(\text{H})$) теж змінюються в необхідному напрямі.

QTAIM однозначно підтверджує утворення водневих зв'язків $\text{CH}\cdots\text{O}$ у досліджених парах нуклеотидних основ. На нашу думку, їх можна віднести до категорії blue-shifting Н-зв'язків. Цей термін вказує на те, що їхнє утворення супроводжується зсувом частоти валентного коливання в синю область (blue-shift).

Таким чином, відзначимо, що проблема надійного експериментального встановлення Н-зв'язків $\text{CH}\cdots\text{O}$ у парах основ ДНК, зокрема методами ЯМР та кристалографії, досі залишається відкритою і чекає на своє вирішення.

Вперше на рівнях теорії MP2/6-31G(d,p) та DFT B3LYP/6-31G(d,p) детально досліджено фізико-хімічні характеристики Н-зв'язків у парах нуклеотидних основ за участі канонічних та рідкісних таутомерів. Топологічний аналіз електронної густини дозволив дати однозначну відповідь на питання, чи є взаємодії СН \cdots О у парах основ ДНК справжніми Н-зв'язками. На відміну від інших взаємодій (зокрема, електростатичних), у всіх випадках спостерігається взаємна проникність водню та атома-акцептора, що однозначно вказує на формування Н-зв'язків. Встановлено, що енергії Н-зв'язків СН \cdots О лежать в інтервалі 0,79–1,33 ккал/моль, перевищуючи таким чином значення kT за нормальних умов.

Автор висловлює щирю вдячність члену-кореспонденту НАН України Д. М. Говоруну за увагу до роботи, а також корпорації "Gaussian"(США) за наданий програмний пакет Gaussian 03 для платформи Win 32.

1. Зенгер В. Принципы структурной организации нуклеиновых кислот. – Москва: Мир, 1987. – 584 с.
2. Албертс Б., Брей Д., Льюис Дж. и др. Молекулярная биология клетки. – Москва: Мир, 1994. – Т. 1. – 520 с.
3. Crick F. H. C. Codon-anticodon pairing: the wobble hypothesis // J. Mol. Biol. – 1966. – **19**. – P. 548–555.
4. Leonard G. A., McAuley-Hecht K., Brown T., Hunter W. N. Do СН \cdots О hydrogen bonds contribute to the stability of nucleic acid base pairs? // Acta Cryst. D. – 1995. – **51**. – P. 136–139.
5. Starikov E. B., Steiner T. Computational support for the suggested contribution of C–H \cdots O=C interactions to the stability of nucleic acid base pairs // Ibid. – 1997. – **53**. – P. 345–347.
6. Mandel-Gutfreund Y., Margalit H., Jernigan R. L., Zhurkin V. B. A role for СН \cdots О interactions in protein-DNA recognition // J. Mol. Biol. – 1998. – **277**. – P. 1129–1140.
7. Parthasarathi R., Amutha R., Subramanian V. et al. Bader's and reactivity descriptors' analysis of DNA base pairs // J. Phys. Chem. A. – 2004. – **108**. – P. 3817–3828.
8. Hobza P., Sponer J., Cubero E. et al. СН \cdots О contacts in the adenine . . . uracil Watson–Crick and uracil . . . uracil nucleic acid base pairs: nonempirical ab initio study with inclusion of electron correlation effects // J. Phys. Chem. B. – 2000. – **104**. – P. 6286–6292.
9. Hobza P., Havlas Z. Blue-shifting hydrogen bonds // Chem. Rev. – 2000. – **100**. – P. 4253–4264.
10. Koch U., Popelier P. L. A. Characterization of C–H–O hydrogen bonds on the basis of the charge density // J. Phys. Chem. – 1995. – **99**. – P. 9747–9754.
11. Броварець О. О., Говорун Д. М. Фізико-хімічний механізм перетворення зміщених пар основ ДНК Gua \cdot Thy і Ade \cdot Cyt у пари за участі мутагенних таутомерів Gua* \cdot Thy і Ade \cdot Cyt* // Ukr. Bioorg. Acta. – 2009. – № 2. – С. 12–18.
12. Hoogsteen K. The crystal and molecular structure of a hydrogen-bonded complex between 1-methylthymine and 9-methyladenine // Acta. Cryst. – 1963. – **16**. – P. 907–916.
13. Бейдер Р. Атомы в молекулах. Квантовая теория. – Москва: Мир, 2001. – 532 с.
14. Grabowski S. J. A new measure of hydrogen bonding strength-ab initio and atoms in molecules studies // Chem. Phys. Lett. – 2001. – **338**. – P. 361–366.

*Інститут молекулярної біології
і генетики НАН України, Київ*

Надійшло до редакції 21.07.2010

Ye. P. Yurenko

Contribution of СН \cdots О hydrogen bonds to stabilization of DNA base pairs. A quantum-mechanical study

The geometric, vibrational, and electron density topological analyses of base pairs involving canonical and rare tautomers have been performed at the MP2/6-31G(d,p) level of theory. As a result, СН \cdots О contacts proved to be real H-bonds with an approximate energy of 1 kcal/mol.